

مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان فسا

مریم رمضان^{الف*}، امیرعباس مینایی^ب

^{الف} کارشناس ارشد زیست شناسی علوم گیاهی، دانشگاه پیام نور، داراب، ایران.

^ب استادیار گروه زیست شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

چکیده

سابقه و هدف: شهرستان فسا به دلیل داشتن اقلیم های متنوع، از نظر تنوع زیستی و گونه های گیاهی منطقه ای حائز اهمیت است. هدف این مطالعه، شناسایی گیاهان دارویی شهرستان با استفاده از دانش و تجربه بومیان و همچنین معرفی خواص و ویژگی های ناشناخته این گیاهان است. **مواد و روش ها:** تحقیق به روش توصیفی انجام گرفت. گونه های دارویی و معطر، گیاهان جمع آوری شده پس از انتقال به هر باریوم با استفاده از فلورهای مختلف مورد شناسایی قرار گرفتند، سپس با استفاده از اطلاعات محلی حاصل از مصاحبه مستقیم، به ثبت مشخصات دارویی آنها اقدام شد.

یافته ها: تعداد ۱۰۸ گونه دارویی معلق به ۳۸ خانواده و ۹۷ جنس در منطقه شناسایی شد. بیشترین تعداد گونه به ترتیب مربوط به خانواده کاسنی (Asteraceae) با ۱۳ گونه، خانواده نعنائیان (Lamiaceae) با ۱۲ گونه، خانواده بقولات (Fabaceae) با ۸ گونه، خانواده رز (Rosaceae) و چتریان (Apiaceae) با ۷ گونه می باشند.

بحث و نتیجه گیری: با توجه به تعداد گونه های دارویی در این منطقه، این اکوسیستم مرتعی می تواند به عنوان یک رویشگاه طبیعی محلی برای آموزش اصولی بهره برداری از منابع طبیعی به خصوص، برداشت گیاهان دارویی باشد.

کلید واژه ها: اتنوبوتانی، گیاهان دارویی، کاربرد سنتی، دانش و تجربه بومی، شهرستان فسا.

تاریخ دریافت: مرداد ۹۴

تاریخ پذیرش: تیر ۹۵

مقدمه:

طب گیاهی، قدیمی ترین شکل درمان است که از سوی بشر شناخته شده و از دیرباز مورد استفاده قرار می گرفته است. استفاده از این روش درمانی در تمامی تمدن ها سابقه دارد و از اجزایی در پیشرفت علم پزشکی رایج به شمار می رود. گرایش دوباره مردم به داروهای گیاهی و تولید روزافزون این فرآورده ها از سوی شرکت های معتبر داروسازی جهان بهانه ای برای توجه بیشتر به درمان های گیاهی است (۱). به عنوان نمونه در زمینه تولید دارو، بنا به اظهار سازمان بهداشت جهانی (WHO) ۲۵ درصد از داروهای متداول کنونی دارای منشأ گیاهی هستند و بنا به گزارش همین سازمان ۷۴ درصد از داروهای گیاهی که

به شکل جدید استفاده می شوند، اثرات دارویی آنها به طور سنتی شناخته شده و از قدیم مورد استفاده قرار می گرفته اند (۲). پژوهش اتنوبوتانی یا قوم گیاه شناسی، عبارت از مستندسازی اطلاعات غیرمکتوب سنتی به منظور بهره برداری منطقی از منابع و حفاظت مؤثر از تنوع زیستی و اطلاعات فرهنگی است. با توجه به تنوع پوشش گیاهی ایران و نیز منابع سنتی و علمی متعددی که در زمینه پزشکی سنتی از دیرباز به جا مانده است، این مطالعات می تواند راهکارها و دستاوردهای ارزشمندی را برای یافتن گیاهان دارویی جدید و داروهای گیاهی ارائه کند (۳).

دانش بومی در رابطه با گیاهان دارویی و معطر با سرعت زیادی در حال فراموشی و از بین رفتن است (۴). سالانه

مجموع اطلاعات بیشتری در رابطه با نوع، توزیع، اکولوژی، روش‌های مدیریت، فرآوری و موارد استفاده از گونه‌های دارویی در حال نابودی می‌باشند که در واقع خود، بخشی از فرایندهای تخریب فرهنگ‌های محلی و بومی است که در طول صدها سال گردآوری شده‌اند. اگرچه امروزه اطلاعات علمی در رابطه گونه‌های دارویی از رشد زیادی برخوردار شده است، ولی این اطلاعات در رابطه با تعداد محدودی از گونه‌هاست، لذا حفاظت و گردآوری این اطلاعات از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است (۵-۷).

با توجه به گرایش جدید به سمت گیاه‌درمانی و با توجه به کمبود اطلاعات در زمینه گیاهان دارویی، خواص درمانی، اندام‌های مورد استفاده و نحوه آماده‌سازی آنها، به نظر می‌رسد اطلاعات بومی و دانش سنتی می‌تواند نقش بسیار مهمی را در پایه‌ریزی تحقیقات علمی بعدی فراهم کند. به همین دلیل بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی از قبیل IUCN، WWF و WHO بر حفظ و نگهداری این اطلاعات تأکید فراوان دارند (۸).

در سال‌های اخیر در کشور پروژه‌های تحقیقاتی فراوانی در زمینه شناخت گیاهان دارویی و همچنین کاربرد سنتی آن‌ها به مرحله اجرا رسیده است که از مهم‌ترین آن‌ها در کشور می‌توان به بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان سیرجان در استان کرمان (۹)، و بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان کازرون (۱۰)، بررسی گیاهان دارویی دشت ارژن (۱۱)، گیاهان دارویی استان بوشهر (۱۲)، بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی استان هرمزگان (۱۳) و گیاهان دارویی استان کرمان (۱۴) اشاره کرد. تا کنون تحقیقی در زمینه معرفی گیاهان دارویی شهرستان فسا صورت نگرفته است به همین دلیل مصمم به بررسی گیاهان دارویی و کاربرد سنتی آن‌ها در شهرستان فسا شدیم.

مواد و روش‌ها:

شهرستان فسا بین ۵۳ درجه و ۱۹ دقیقه تا ۵۴ درجه و ۱۵ دقیقه طول شرقی و ۲۸ درجه و ۳۱ دقیقه تا ۲۹ درجه و ۲۴ دقیقه عرض شمالی واقع شده و از جهت شمال به

شهرستان‌های شیراز و استهبان، و از جنوب به شهرستان‌های جهرم و زرین‌دشت و از جهت شرق به شهرستان‌های داراب و استهبان و از سمت غرب به شهرستان‌های شیراز و جهرم محدود می‌گردد. حدود $\frac{2}{5}$ از وسعت شهرستان فسا، دشت و $\frac{3}{5}$ بقیه کوهستانی است. مرتفع‌ترین قسمت آن قله خرمن‌کوه در شمال شهر فسا، ۳۱۶۵ متر ارتفاع دارد. دشت‌های فسا نسبتاً مسطح بوده و پستی و بلندی زیادی ندارد و دشت‌های این شهرستان در هیچ نقطه‌ای کمتر از ۱۱۰۰ ارتفاع ندارد. هم‌اکنون وسعت این شهرستان ۴۲۰۵ کیلومتر مربع بوده و در ۱۴۵ کیلومتری جنوب شیراز واقع شده است. که حدود $\frac{4}{3}$ درصد از مساحت استان فارس را شامل می‌شود (۱۵).

تحقیق به روش توصیفی انجام گرفت که با عملیات صحرایی از اوایل فروردین سال ۱۳۹۳ تا اواخر خرداد سال ۱۳۹۴ با هدف آشنایی به فرهنگ استفاده سنتی از گیاهان دارویی محلی جهت معالجه بیماری‌ها، توسط مردم شهرستان فسا به مرحله اجرا درآمد. گونه‌های گیاهی موجود، پس از جمع‌آوری، خشک و پرس شده و سپس به هرباریوم دانشگاه دانشگاه پیام نور مرکز داراب منتقل شد و با استفاده از کتب معتبر گیاه‌شناسی همچون فلور ایران (۱۶) و سایر منابع معتبر (۱۷-۲۰) مورد شناسایی قرار گرفتند و با استفاده از منابع معتبر گیاهان دارویی (۲۱، ۲۲)، نیز کاربرد متداول گونه‌های دارویی جمع‌آوری شده، استخراج شد، همچنین به طور همزمان نام محلی، خواص دارویی و سایر اطلاعات مربوط به نحوه مصرف گونه‌های جمع‌آوری شده نیز با استفاده از اطلاعات دارویی افراد سالخورده و مطلع بومی به صورت مصاحبه شفاهی گردآوری شد.

یافته‌ها:

با بررسی نمونه‌های جمع‌آوری شده تعداد ۱۰۸ گونه دارویی معلق به ۳۸ خانواده و ۹۷ جنس در منطقه شناسایی شد. جدول شماره ۱ فهرست گونه‌های گیاهان دارویی و نام فارسی گیاهان را در منطقه نشان می‌دهد. همچنین اطلاعات پرسشگری شده از افراد بومی نیز که شامل نام محلی، اندام

مورد استفاده و کاربرد محلی آنها در شهرستان می باشد نیز در این جدول نشان داده شده است. با توجه به اینکه گیاهان دارویی شهرستان فسا مورد بررسی و مطالعه قرار نگرفته است، به نظر می رسد نتایج این تحقیق بتواند اطلاعات ارزشمندی را در خصوص اتنوبوتانی گیاهان این شهرستان در اختیار قرار دهد.

جدول شماره ۱: لیست گونه های دارویی و اطلاعات مصارف سنتی آنها در شهرستان فسا

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	کاربرد متداول	کاربرد محلی
Amaryllidaceae	<i>Ixiliriontataricum</i> (Pall.) Roem. et schult.	گل خیار	خیارک	گل	-	مصرف خوراکی ندارد کوبیده گل به عنوان نرم کننده پوست مصرف می شود.
Anacardiaceae	<i>Pistacia atlantica</i> Desf.	بنه	پسته کوهی	میوه و صمغ	رفع سردرد، تقویت نیروی جنسی، تقویت اعصاب، صاف کردن صدا، یرقان، درد مفاصل	خارج کننده کرم معده و ضد نفخ شیره گیاه : درمان ترک پا، باز کردن گرفتگی صدا، کاهش درد کمر و زانو، ضد سرفه
	<i>Pistacia khinjuk</i> Stocks	کُلْخُنْگ	پسته کوهی	میوه و صمغ	درمان یرقان، لاغری، تقویت ذهن	مقوی کبد طحال و اعصاب، نفخ معده را کاهش می دهد.
Apiaceae	<i>Bunium persicum</i> (Boiss) B.Fedtsch	زیره	زیره	دانه	ضد نفخ، ضد اسپاسم، ضد میکروب، تنظیم کننده قاعدگی	ضد نفخ، هضم غذا، شیر افزا
	<i>Dorema aucheri</i> Boiss.	بیلهر	کندل کوهی	ساقه و برگ نورسته، صمغ گیاه	کاهش کلسترول و تری گلیسیرید خون، محافظت کبد،	قاعده آور، ضد عفونی کننده، تنظیم دستگاه گوارش
	<i>Ducrosia anethifolia</i> Boiss.	بغیض	مشگک	گل	درمان کمردرد و دردهای زایمان	درمان دلپیچه و نفخ معده، درمان بی نظمی های قاعدگی و تنظیم قاعدگی، سقط جنین
	<i>Echinophora platyloba</i> DC.	اُگال، خارکاجی	خوشاریزه	اندام هوایی	ضد قارچی و ضد باکتریایی	طبیب گرم، سقط جنین، دارای خاصیت ضد قارچی و ضد باکتریایی
	<i>Ferula assa foetida</i> L.	اَنغُزه	اَنغوزه	ساقه و برگ نورسته، صمغ گیاه	ضد نفخ و درمان سوء هاضمه	طبیب گرم، ضد عفونی کننده، سقط جنین
	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill	راجونه	رازیانه	میوه	افزایش شیر مادر، مقوی و اشتها آور، قاعده آور	ضد نفخ، هضم غذا، افزایش شیر مادران، از بین بردن سموم بدن، اشتها آور
	<i>Prangos ferulacea</i> (L.) Lindl	جاشیر	جاشیر	اندام هوایی	تسکین درد، ضد التهاب، بهبود دیابت، ضد نفخ و مقوی معده، ملین	بادشکن، ضد انگل
Arecaceae	<i>Phoenix dactylifera</i> L.	نخل	نخل	میوه	مقوی معده، بهترین قند برای افراد دیابتی، تقویت اعصاب و روان، تصفیه خون، ضد سردی	رفع کم خونی، تقویت کننده بدن، تقویت کبد و کاهش درد کمر، تصفیه خون، درمان سردی
Asteraceae	<i>Achillea wilhelmsii</i> C.Koch.	گل سرزردو	بومادران	اندام هوایی	درمان بواسیر، تنظیم قاعدگی، دمان اسهال، درمان جوش و زخم چرکی	درمان اختلالات قاعدگی و کیست، معده درد، تقویت اعصاب و قلب، درمان بواسیر، التیام زخم و قطع خونریزی
	<i>Artemisia absinthium</i> L.	مَروه	افستین	سرشاخه های گلدار	مقوی معده، صفر آور، بازکننده انسداد های کبدی،	مقوی معده، قاعده آور، التهاب معده، بی اشتها، ضعف ناشی از کم خونی، ضد عفونی کننده

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	کاربرد متداول	کاربرد محلی
	<i>Artemisia sieberi</i> Besser.	دریم	درمنه	برگ	ضد انگل، ضد عفونی کننده	کاهش قند خون، ضد انگل روده
	<i>Calendula arvensis</i> L.	همیشه بهار	همیشه بهار	گل	درمان التهاب پوستی، آگزما و خشکی پوست	رفع جوش و آگزما، رفع چین و چروک
	<i>Carthamus oxyacanta</i> M:B	خار زردوک	گلرنگ زرد	دانه	درمان کوفتگی ها و ورم	بذر: تقویت کننده، برگ: درمان کوفتگی
	<i>Centaureacyanus</i> L.	گل گندم	گل گندم	گل	ادرار آور، درمان سرفه، درمان التهاب چشم	مدر، درمان سرماخوردگی، رفع سرفه، بخور آن برای درمان جوش صورت
	<i>Cichoriumintybus</i> L.	کاسنی	کاسنی	برگ و گل	مقوی کبد و کلیه، تصفیه خون، خنکی، زردی و هیپاتیت، سیروز کبدی و کبد چرب	تبیر، تصفیه کننده خون، تقویت معده، رفع زردی نوزادان، مقوی کبد و کلیه، مفید برای زنان باردار
	<i>Echinopsaucherii</i> Boiss.	شکر تیغان	شکر تیغال	صمغ	مسکن سوزش مری، سرفه	درمان بیماری های گوارشی و تسکین سوزش مری
	<i>Gundeliatournefortii</i> L.	کنگر	کنگر	برگ	افزایش دهنده ادرار و محرک کلیه ها، محرک ترشح صفرا	تقویت دستگاه گوارش، هضم کننده غذا، ضد عفونی کننده
	<i>Matricariaaurea</i> L.	بابونه	بابونه	کل گیاه	ضد امراض عصبی	تقویت موی سر و ضد عفونی کننده، ضد التهاب دستگاه تناسلی و ناحیه مقعد
	<i>Matricariarecutita</i> L.	بابونه گاوی	بابونه آلمانی	سرشاخه های گلدار	رفع سردرد و کمردرد عصبی، درمان سرفه، رفع ورم روده و مقوی معده	تقویت موی سر، ضد عفونی کننده
	<i>Onopordonheteracanthum</i> C.A.Mey	خار کولوری	خار پنبه	گل	-	طبیعت سرد، درمان گلو درد، تقویت کبد
	<i>Silybummarianum</i> (L.) Gaerth.	خارمریم	ماریتیغال	گل	مسهل، صفرا آور	درمان بیماری های مزمن کبدی، کاهش فشار خون، افزایش شیر مادران
Biebersteiniaceae	<i>Biebersteiniamultifida</i> DC.	آزار چوب	آدمک	ریشه	کاهش فشار خون، درمان عفونت های تنفسی، التیام درد روماتیسمی	درمان کوفتگی، ضد درد، ضد التهاب
Brassicaceae	<i>Sinapisarvensis</i> L.	ترب گاوی	خردل بیابان	گل		درمان بواسیر
	<i>Capsellabursa_pastoris</i> (L.) Medik	کیسه کشیش	کیسه کشیش	برگ	درمان خونریزی معده	قابض، بند آورنده خون، ضد عفونی مجاری ادراری،
	<i>Cardariadraba</i> (L.) Desv	سبزه	ازمک	برگ	ضد نفخ، نیرو دهنده	ضد نفخ
	<i>Descuraniasophia</i> (L.) Webb et Bert	خاکشیر	خاکشیر	دانه	ملین، تسکین التهاب پوست	ملین، از بین برنده التهابات پوستی، مقوی معده، ادرار آور
	<i>Sisymbriumloeselii</i> L.	خاکشیر وحشی	خاکشیر وحشی	دانه	رفع گرمازدگی و اسهال، التیام زخم و جراحی، ضد بیپوست	ملین، جبران کمبود ویتامین ث
Boraginaceae	<i>Echiumitalicum</i> L.	گاوزبون	گاوزبان ایرانی	برگ و گل	خلط آور، ضد اسهال، ادرار آور	نرم کننده سینه، خلط آور، مدر، معرق
	<i>Heliotropiumeuropaicum</i> L.	آفتاب پرست	آفتاب پرست	برگ	ضمد آن برای رفع زگیل و آگزما، التیام زخم، درمان عقرب زدگی	درمان گزیدگی عقرب و مار
Campanulaceae	<i>Campanulapelviformis</i> Lam.	گل قیفی	گل استکانی	گل	نرم کننده پوست و سینه	نرم کننده سینه

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	کاربرد متداول	کاربرد محلی
Capparidaceae	<i>Capparis spinosa</i> L.	لگجی	علف مار	میوه	قاعده آور، درمان نفرس، مدر	تقویت کننده کبد و طحال، ضد روماتیسم، مدر و قایض، تب بر
Convolvulaceae	<i>Convolvulus arvensis</i> L.	پیچک	پیچک صحرائی	گل	مسهل، ضد سیفیلیس	مسهل قوی، صفرآور
	<i>Ipomoea tectoria</i> Cav.	نیلوفر	نیلوفر	گل	-	درمان سرفه های مزمن، مسهل، دافع کرم
Cucurbitaceae	<i>Citrullus colocynthis</i> (L.) Schrad	هندونه گرگو	هندوانه ابوچهل	میوه و دانه	درمان دیابت، مسهل قوی	مسهل قوی، کاهش قند خون، درمان درد مفاصل
Cupressaceae	<i>Juniperus polycarpus</i> C. Kech	وُهل	سرو کوهی	میوه	درمان بواسیر، قطع خونریزی، قایض، مدر	برگ و ساقه: سقط جنین، تنظیم کننده عادت ماهیانه، دارای خاصیت ضد قارچی و ضد باکتریایی
	<i>Thuja orientalis</i> L.	سرو	سرو خمره ای	میوه	قطع هر نوع خونریزی، مدر، ضد تب	میوه: ضد عفونی کننده مجاری ادراری
Ephedraceae	<i>Ephedra pachyclada</i> Boiss.	علی جون	افدرادریش بز	اندام هوایی	برطرف کننده درد و ضد سرماخوردگی، ضد آلرژی	رفع گرفتگی عروق، تسکین مجاری هوایی در آسم
Euphorbiaceae	<i>Euphorbia helioscopia</i> L.	شیرشیرک	فریون	شیرابه	درمان جوش و کورک	رفع زگیل
	<i>Ricinus communis</i> L.	کتئون	کرچک	دانه	درمان یبوست و شوره سر، رفع لکه های پوست	تهوع آور، مسهل
Fabaceae	<i>Alhagi camelorum</i> Fisch.	خارشتر	خارشتر	اندام هوایی	دفع سنگ کلیه و مثانه، تصفیه خون، ادرار آور، درمان یبوست	دفع سنگ کلیه، محرک ترشح صفرا
	<i>Albizia julibrissin</i> Durazz.	درخت ابریشم	درخت ابریشم	برگ	ضد انگل، مسکن، ضد درد	بواسیر، ضد کرم
	<i>Astragalus glaucacanthus</i> Bornm. et Gauba	خارباداکی آنزروت	گون	صمغ	تسکین درد مفاصل، دفع کرم معده	ضد عفونی کننده، درمان شکستگی و کوفتگی
	<i>Astragalus pinetorum</i> Boiss.	گون	گون	صمغ	درمان سرماخوردگی و عفونت تنفسی	کنیرا جهت نرم و لطیف کردن پوست، نرم کننده سینه
	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	مهک	شیرین بیان	برگ، ریشه	برطرف کننده ورم معده، رفع سردرد، ملین، درمان زخم اثنی عشر	تقویت معده، ضد سرفه، خلط آور، درمان کوفتگی
	<i>Medicago sativa</i> L.	یونجه	یونجه	اندام هوایی	از بین بردن علائم کمبود ویتامین ث، نرم کننده سینه و تسکین سرفه	درمان لاغری، اشتها آور، شیرافزا
	<i>Melilotus indicus</i> (L.) All	یونجه زرد	یونجه زرد	اندام هوایی	رقیق کننده خون، انرژیزا، درمان کم خونی	چاق کننده
	<i>Prosopis farcta</i> J.F. Macbr.	کورک	کهور	میوه	ضد آسم و روماتیسم	ضد تصلب شریان و گرفتگی عروق
Fumariaceae	<i>Fumaria vaillatii</i> Loisel.	شاطره	شاطره	اندام هوایی	تصفیه خون، مدر و معرق، درمان تبخال و یرقان، تب بر، تقویت کننده قلب	ادرار آور، ضد تب، تصفیه کننده خون
Graminaceae	<i>Avena sativa</i> L.	جودوسر	یولاف	میوه	تقویت کننده اعصاب، مغذی، پایین آورنده کلسترول	تقویت کننده عمومی بدن، ملین، درمان افسردگی و تقویت اعصاب
Graniaceae	<i>Erodium cicutarium</i> L.	قیطران	سوزنچوپان	سرشاخه های گلدار	مسکن، قطع خونریزی	رفع دل درد نوزادان، ضد میکروب

کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده	نام فارسی	نام محلی	نام علمی	خانواده
درمان دل درد، قاعده‌آور	نرم کننده سینه و درمان سرماخوردگی، دفع سنگ کلیه	برگ، سرشاخه های گلدار	فراسیون	پونه کوهی	<i>Marrubiumsupinum</i> L.	Lamiaceae
تقویت معده	ضد اسهال، تقویت معده	برگ، گل	نعنا	نعنایمحلّی	<i>Menthalongifolia</i> (L.) Huds.	
درمان اسهال و استفراغ، سوء تغذیه، قاعده‌آور	ضد نفخ و اشتها‌آور	اندام‌هوایی	پونه	پودونه	<i>Menthalogifolia</i> L.	
درمان سوء هاضمه و دل درد	تقویت معده، درمان سرفه	برگ، گل	نعنا	نعنای خارجی	<i>Mentha</i> spp	
برگ: سقط جنین	ضد میکروب	اندام هوایی	گل‌در	گیسپیرزن	<i>Otostegiapersica</i> (Burm.) Boiss.	
درمان دل‌درد	-		گوشبره	گوشبره	<i>Phlomisfruticosa</i> L.	
درمان سرفه و سرماخوردگی، نرم‌کننده سینه، درمان ناراحتی‌های تنفسی	ضد سرفه	دانه	مرورشک	مروک	<i>Salviamacrosiphon</i> Boiss.	
آرامبخش، درمان ناراحتی‌های اعصاب، مدر، سقط جنین	-	سرشاخه‌های گلدار	سنبله بادکنکی	سربنفشه، چای کوهی	<i>Stachysinflata</i> Benth	
اشتها‌آور، تقویت معده، کاهش قندخون	ضد عفوی کننده میکروب‌های بیماری‌زا، رفع سوء هاضمه و دل درد	سرشاخه‌های گلدار	کلپوره	هلپه، مَرپنه	<i>Teucriumpolium</i> L.	
طبیعت گرم، سقط جنین، قاعده‌آور	ضد نفخ و تقویت معده، ضد انگل، کاهش غلظت خون، ضدسرفه و تنگی نفس	برگ	آویشن	آبشن برگ باریک	<i>Thymusdaenensis</i> Celak.	
خلط‌آور، کمک به هضم غذا	تقویت معده، ضد سرفه، خلط آور	برگ، گل	آویشن شیرازی	آبشن	<i>Zatariamultifolia</i> Boiss.	
تقویت معده، درمان کم خونی	ضد عفونی کننده، گرم و مقوی اعصاب	اندام هوایی	کاکوتی	پونه کوهی	<i>Ziziphoratenuior</i> L.	
پیشگیری از آفتاب سوختگی	تقویت کننده بدن، برطرف کننده یبوست، درمان آسم و سوء هاضمه، درمان اسهال خونی	برگ	آلوئه ورا	آلوئه ورا	<i>Aloe vera</i> L.	Liliaceae
ملین، خلط‌آور، آرام‌بخش، تصفیه خون، تبدیل موهای سفید به سیاه، تقویت معده، معالجه بواسیر	تصلب شرایین، آنفلوآنزا، ضد کرم، تسکین درد روماتیسم، تقویت اعصاب	همه اندام گیاه	سیروحشی	سیرموک	<i>Alliumcanadense</i> L.	
ضد خارش و دردهای عصبی، ضد تب، درمان نفرس	مسهل، درمان نفرس و بیماری‌های کبد و طحال	گل	گل حسرت	زعفران وحشی	<i>Colchicumspeciosum</i> Steven.	
جوشانده‌دهانه: زردموم، رفع التهابات پوستی	ضد سرفه، ضد عفونی کننده، ضد التهاب	دانه	کتان	کتون	<i>Linumusatissimum</i> L.	Linaceae
نرم کننده سینه، ضدسرفه	رفع جوش صورت، رفع سرفه، رمان آنژین و ورم لوزه	میوه، گل	پنیرک	توله	<i>Malvasylvestris</i> L.	Malvaceae
درمان سرماخوردگی، ملین	ملین، خلط آور، نرم کننده سینه	گل، میوه، برگ	پنیرک	توله	<i>Malvaparviflora</i> L.	
کمک به درمان زخم معده، خلط‌آور، ضدسرفه	درمان گلودرد، نرم کننده پوست	گل	ختمی	ختمی	<i>Althaearosea</i> Hohen. ex Boiss	
نرم کننده سینه، درمان سرماخوردگی	مدر، تب‌بر، خنک‌کننده، تقویت معده	گل	ختمی	ختمی	<i>Alceaaucheri</i> (Boiss.) Alef.	
میوه: ملین، رفع سرفه، برگ: درمان بواسیر	انرژی بخش، ملین، تقویت حنجره،	میوه، برگ	انجیر	انجیر کوهی	<i>Ficus carica</i> L.	Moraceae

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	کاربرد متداول	کاربرد محلی
					ضد سودا، ضد زخم معده	
	<i>Morus alba</i> L.	توت سفید	توت	میوه	تقویت حافظه، افزایش نیروی جنسی، مسهل	مفید برای کبد، مقوی و نیروبخش، کاهش قندخون
Myrtaceae	<i>Myrtus communis</i> L.	مورد	مورد	برگ	ضد خونریزی، تقویت رشد مو، درمان اسهال و بواسیر	ضد عفونی کننده، درمان تبخال، رفع بیماری های تنفسی و مجاری ادراری
	<i>Eucalyptus camaldulensis</i> Dehnh.	اکالپتوس	اکالپتوس	برگ	ضد عفونت سینوس ها و برنش ها، ضد سرفه، ضد عفونی کننده زخم	ضد عفونی کننده، ضد سرفه
Oleaceae	<i>Fraxinus angustifolia</i> Vahl	زبان گنجشک	زبان گنجشک	برگ	شست و شوی کلیه و مثانه، درمان روماتیسم	درمان عفونت کلیه و مثانه
	<i>Olea europaea</i> L.	زیتون	زیتون	میوه، برگ	کاهش فشار و چربی خون، ملین، بازکننده عروق کرونری قلب، لاغر کننده، مقوی پیاز موی سر	کاهش فشار و چربی خون، درمان آفتاب سوختگی
	<i>Syringapersica</i> L.	یاس	یاس	میوه و گل	کاهش تب، دل پیچه، درمان اسهال	تب بر
Papaveraceae	<i>Papaverdubium</i> L.	شقایق	شقایق	گل و صمغ	مسکن، خواب آور	آرام بخش، خواب آور، ضد سرفه
Plantaginaceae	<i>Plantago major</i> L.	بارهنگ	بارهنگ	دانه، برگ	ملین ملایم، تقویت معده، ضد سرفه، ضد التهاب لوزه ها	بذر: نرم کننده سینه، ملین، برگ: آرام بخش، درمان کوفتگی
	<i>Plantago ovata</i> phil.	اسفرزه	اسفرزه	دانه	ملین	ملین، نرم کننده سینه، خلط آور
Platanaceae	<i>Platanus orientalis</i> L.	چنار	چنار	برگ، ساقه	ضمد برای ورم زانو و التهاب چشم، کاهش آبریزش بینی	کاهش آبریزش بینی و تنگی نفس، طبیعت سردوتر، درمان گرمی نوزادان
Poaceae	<i>Cynodondactylon</i> L.	پا مرغی	مرغ	اندام هوایی	تصفیه خون، دفع سنگ کلیه	ضد عفونی کننده، خواب آور، ملین
	<i>Phragmites australis</i> (car) Trin. ex. Steud.	نی	نی	اندام هوایی	تصفیه کننده خون	بندآورنده شیر مادر، تصفیه کننده خون
Polygonaceae	<i>Rumex vesicarius</i> L.	ترشک	ترشک	برگ، میوه	اشتها آور، هضم کننده غذا	اشتها آور، هضم کننده غذا، مقوی معده، سرشار از ویتامین B، تصفیه کننده خون
	<i>Rheum ribes</i> L.	ریواس	ریواس	برگ	تقویت معده و کبد، درمان سرقان، کرم کش	قابض
Portulacaceae	<i>Portulaca oleracea</i> L.	قُلْفه	خرفه	اندام هوایی	ضد قند، کاهش عطش، ضد اوره و نقرس، ضد چربی خون، مفید برای گواتر، تصفیه کننده خون	ضد کرم، تصفیه کننده خون و مدر، ضد چربی خون، درمان بیماری قند
Rhamnaceae	<i>Ziziphus spina-christi</i> (L.) Willd.	کُناَر	سدر	برگ، میوه	قابض، ضد کرم، ضد چربی سر، تقویت مو، جلوگیری از ریزش مو	مسهل، درمان زخم معده، ضد عفونی کننده، کاهش قندخون
	<i>Ziziphus nummularia</i> DC.	کُناَر، رملیک	سدر	برگ، میوه	رفع ناراحتی صفرا، قابض، رفع ناراحتی پوست مانند جوش و کورک	مسهل، درمان زخم معده، ضد عفونی کننده، تقویت موی سر
Rosaceae	<i>Amygdalus eburnea</i> Spach.	ارژین	بادام کوهی	میوه	—	ضد سرفه، ضد عفونی کننده، روغن: تسکین درد
	<i>Amygdalus lycioides</i> Spach.	تنگرس، چال	بادام کوهی	میوه	—	رفع ریزش مو، ضد سرفه
	<i>Amygdalus scoparia</i> Spach.	آلوک	بادام کوهی	میوه	نرم کننده پوست، تسکین درد گوش	نرم کننده سینه، درمان تنگی نفس، روغن: ملین
	<i>Crataegus aronia</i> (willd.) Bosc.	کیلک	کیالک	میوه، برگ	تنظیم قند خون و فشار خون، تنظیم ضربان قلب، ادرار آور	کاهش فشار خون، بهبود فعالیت قلبی، درمان آلرژی و آبریزش بینی

کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده	نام فارسی	نام محلی	نام علمی	خانواده
میوه: ملین، درمانیبوست	-	میوه	آلبالوکوهی	آلو بُرنَک	<i>Cerasus microcarpa</i> (C.A.Mey) Boiss.	
ملین، تقویت اعصاب، تقویت کننده قلب، افزایش اشتها	آرام بخش و التیام بیماری‌های قلبی	گل، میوه	گل محمدی	گل محمدی	<i>Rosadamasceana</i> Mill.	
درمان اسهال، بندآورنده خون	قابض، مدر، کاهش ورم کلیه	گل، میوه	نسترن	نسترن	<i>Rosacanina</i> L.	
شکوفه: آرام بخش و درمان ناراحتی گوارشی با منشاء عصبی، میوه: کاهش فشارخون، اشتها آور، کمک به هضم غذا	مقوی قلب و اعصاب، آرام بخش، رفع بی‌خوابی‌های عصبی، رفع افسردگی، رفع سرفه	گل، میوه	نارنج	نارنج	<i>Citrus aurantium</i> L.	Rutaceae
درمان درد عصبی و روماتیسمی، تب بر، درمان زردی نوزادان	ضد یرقان، رفع حرارت قلب و کبد، درمان سردرد، درمان سرماخوردگی	برگ	بیدو حشی	بیدزرد	<i>Salix acmophylla</i> L.	salicaceae
مسکن اعصاب، آرامبخش	طبیعت سرد و تر، تقویت نیروی جنسی و جسمی	گل	بیدمشک	بیدمشک	<i>Salix aegyptica</i> L.	
ضد آسم، ضد تشنج، تسکین درد روماتیسمی	درمان بیماری‌های چشم، تسکین بیماری آسم	گل	تاتوره	تاتوره	<i>Datura stramonium</i> L.	Solanaceae
مسکن درد گوش، ضد عفونی کننده چشم	ضد تشنج، آرام کننده درد، بازکننده مردمک چشم و خواب آور	گل	بنگدانه	بنگدانه	<i>Hyoscyamus niger</i> L.	
درمان روماتیسم، درمان ناراحتیهای کلیوی	مدر، رفع شپش سر	میوه	عروسک پشت پرده	کاکنج	<i>Physalis divaricata</i> D. Don	
کاهش قند و چربی خون، بواسیر، تسکین دردهای روماتیسمی، درمان پیوست	مسهل، آرام بخش، مدر، ضد اسپاسم و تشنج	میوه	تاجریزی	تاجریزی	<i>Solanum nigrum</i> L.	
افزایش میل جنسی، ضد التهاب، لاغری و بی‌خوابی	تسکین درد، افزایش دهنده میل جنسی	میوه	پنیرباد	ریتربک	<i>Withania omnifera</i> (L.) Dun.	
ضد عفونی کننده، ضد درد، جوشانده دانه برای درد قاعدگی، کوبیده دانه برای کاهش درد مفاصل	خواب آور، ضد کرم و ضد عفونی کننده	اندام هوایی	اسپند	اسفند، نوند	<i>Peganum harmala</i> L.	Zygophyllaceae
دفع سنگ کلیه، درمان تورم پروستات	ضد سرفه، ضد سنگ کلیه و مثانه، ضد التهاب مجاری ادراری، مدر، قاعده آور	میوه	خارخسک	خارخسک	<i>Tribulus terrestris</i> L.	

بحث و نتیجه‌گیری:

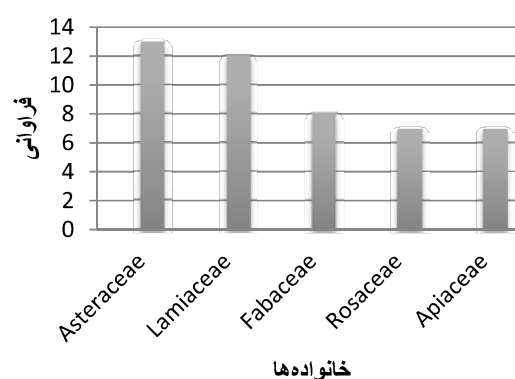
طبیعت اطراف ما سرشار از گونه‌های گیاهی ناشناخته‌ای از نظر خواص دارویی و درمانی است که برای کشف خواص آن‌ها ممکن است به سال‌ها وقت نیاز باشد. گاهی در برخی مناطق از گونه‌های گیاهی خاصی به عنوان گیاهان دارویی استفاده می‌شود که هنوز علوم جدید به آن‌ها دست نیافته است و با استفاده از تجربه اهالی بومی می‌توان به این مهم دست یافت. ارائه فهرست گیاهان دارویی در نقاط مختلف جهان، اولین گام در جهت کاربرد آن‌ها با استفاده از علوم و فنون

جدید تلقی می‌شود و تاکنون فهرست‌های زیادی از این گیاهان گزارش شده است (۲۳، ۲۴).

از بین ۱۰۸ گونه شناخته شده، یک گونه متعلق به شاخه گتوفیت‌ها (افدرا)، دو گونه متعلق به شاخه بازدانگان، ۷ گونه از ۵ جنس و ۵ خانواده متعلق به تک‌لپه‌ای‌ها و بقیه از دولپه‌ای‌ها هستند. از بین دولپه‌ای‌ها بیشترین تعداد گونه به ترتیب مربوط به خانواده کاسنی (Asteraceae) با ۱۳ گونه و در ردیف‌های بعدی خانواده نعنائیان (Lamiaceae) با ۱۲ گونه، خانواده بقولات (Fabaceae) با ۸ گونه، خانواده رز (Rosaceae)

از آنجایی که بیشترین استفاده دارویی از میوه و دانه گیاهان می‌باشد، بهره‌برداری از میوه‌ها یا در واقع دانه‌های این گونه‌ها، به علت شرایط اقلیمی محدودکننده در شهرستان فسا مانند خشکسالی و کم‌آبی، تأثیر زیادی روی زادآوری، تکثیر و پراکنش این گونه‌ها دارد، که ضرورت کنترل و محدودیت بهره‌برداری را ضروری می‌کند. با توجه به گستردگی گیاهان دارویی در سطح شهرستان لازم به نظرمی‌رسد که مطالعات جامعه‌شناختی گیاهان نیز برای تعیین فراوانی گونه‌های مهم صورت پذیرد. با توجه به رایج بودن استفاده از گیاهان سنتی لازم است تا تحقیقات وسیع‌تری در زمینه‌های مختلف داروسازی و داروشناسی گیاهی در رابطه با گیاهان دارویی این شهرستان انجام شود و موجب استفاده صحیح از اطلاعات ارزشمند اتنوبوتانیکی مردم این شهرستان فراهم شود.

و چتریان (Apiaceae) با ۷ گونه می‌باشند. بزرگ‌ترین جنسها، *Amygdalus* و *Mentha* با ۳ گونه می‌باشند. از لحاظ قسمت‌های مورد استفاده گونه‌های دارویی در شهرستان، قسمت‌های مختلف گیاه مانند برگ‌ها، سرشاخه‌های گلدار، قسمت‌های هوایی گیاه، گل‌ها، ریشه‌ها، میوه، صمغ (شیرابه) برای درمان و مصارف سنتی دارویی استفاده می‌شود که از این میان بیشترین مصرف مربوط به میوه و دانه، برگ‌های گیاهان است. نمودار شماره ۱ بزرگترین خانواده‌ها از نظر غنای گونه دارویی را نشان می‌دهد.

نمودار شماره ۱: بزرگ‌ترین خانواده‌های گیاهان از نظر غنای گونه‌های دارویی

References:

۱. اسلامی، ر. دانشنامه گیاهان دارویی. تهران: نشر سلیس، ۱۳۹۱.
2. Who. Our planet, Our health. Report of the WHO Commission of health and environment. Geneva: World Health Organization. 1992.
۳. شریفی‌فر، ف. محرم خانی، م. معطر، ف. باباخانیلو، پ. خدایی، م. مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی منطقه جویبار استان کرمان. مجله دانشگاه پزشکی کرمان: ۱۳۹۱، دوره ۲۱، شماره ۱، صص: ۳۷-۵۱.
۴. شاه‌رخ، نوبهار. نقش دانش بومی گیاهان دارویی در توسعه پایدار. همایش ملی گیاهان دارویی ایران. موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، ۱۳۸۰.
۵. نجفی، ف. کوچکی، ع. رضوانی مقدم، پ. راستگو، م. مطالعه داروسازی مردمی گونه پونه سای بینالودی نادر و درحال انقراض از ایران. فصلنامه گیاهان دارویی: ۱۳۸۸، دوره ۲، شماره ۳۰، صص: ۲۹-۳۵.
6. Hamilton, A. Medicinal Plant and Conservation: Issues and Approaches. London: WWF Pub; 2003.p.9-10.
7. Karkil, M, Tiwari B, Badoni A and Bhattarai N. Creating livelihoods enhancing medicinal and aromatic plants based biodiversity rich production systems, preliminary lessons from south Asia. In: Abstract Book of the 3rd World Congress on Medicinal and Aromatic Plants for Human Welfare (WOCMAP III). Thailand: Chiang Mai; 2003. p.424-5.
8. WHO, IUCN and WWF. Guidelines on the Conservation of Medicinal Plants. Switzerland: Geneva; 1993. p.29-31.
۹. شریفی‌فر، ف. کوهپایه، آ. متقی، م. خدائناس، م. مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی سیرجان، استان کرمان. مجله داروهای گیاهی: ۱۳۸۹، شماره ۳، صص: ۱۹-۲۸.
۱۰. دولتخواهی، م. قربانی نهوجی، م. مهر آفرین، ع. امینی نژاد، غ. دولتخواهی، ع. مطالعه اتنوبوتانیکی گیاهان دارویی شهرستان کازرون: شناسایی، پراکنش و مصارف سنتی. فصلنامه گیاهان دارویی: ۱۳۹۱، سال ۱۱، دوره ۲، صص: ۱۶۳-۱۷۸.
۱۱. دولتخواهی، م. یوسفی، م. عصری، ی. دولتخواهی، ع. بررسی فلورستیک منطقه حفاظت شده ارژن-پریشان در استان فارس، تاکسونومی و بیوسیتما، ۱۳۹۰، سال ۳، شماره ۹، صص: ۳۱-۴۶.
۱۲. سرطاوی، ک. غلامیان، ف. گیاهان دارویی استان بوشهر. فصلنامه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران: ۱۳۸۳، سال ۲، شماره ۲۰، صص: ۲۱۳-۲۲۷.
۱۳. صفا، ا. سلطانی پور، م. رستگار، س. کاظمی، م. نوربخش دهکردی، خ. قنادی، ا. بررسی اتنوبوتانی در استان هرمزگان. مجله گیاهان دارویی ابن سینا: ۱۳۹۲، دوره ۲۲، شماره ۱، صص: ۶۴-۸۱.
۱۴. صابری آملی، س. ناصری، الف. رحمانی، غ. کالیراد، ع. گیاهان دارویی استان کرمان. فصلنامه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران: ۱۳۸۳، دوره ۲۰، شماره ۴، صص: ۴۸۷-۵۳۲.
۱۵. رضایی، غ. شهر من فسا از نگاهی دیگر. انتشارات نوید شیراز، ایران، صص: ۲۷۴-۲۷۶، ۱۳۸۷.
۱۶. قهرمان، ا. فلور رنگی ایران. انتشارات موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور. تهران، ایران، جلد ۱-۲۶، صص: ۱-۳۲۵، ۱۳۵۷-۱۳۸۸.
۱۷. پارسا، آ. فلور ایران، وزارت فرهنگ و آموزش عالی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ۱۳۵۶.
۱۸. قهرمان، ا. کورموفیت‌های ایران. مرکز نشر دانشگاه تهران، ایران، ۱۳۷۴-۱۳۶۹.
۱۹. مظفریان، و. فرهنگ نام‌های گیاهان ایران. انتشارات فرهنگ معاصر تهران، ایران، صص: ۱-۶۷۱، ۱۳۷۷.
۲۰. قهرمان، ا. گیاه‌شناسی عمومی. انتشارات دانشگاه تهران، ایران، ۱۳۸۲.

۲۱. زرگری، ع. گیاهان دارویی (۵ جلد). انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۵.
۲۲. میرحیدر، ح: معارف گیاهی، کاربرد گیاهان در پیشگیری و درمان بیماری. جلد ۱ تا ۶، انتشارات فرهنگ اسلامی، تهران، صص: ۱-۳۳۴۴، ۱۳۷۲-۱۳۷۳.
23. Falsetto S. Medicinal properties of aromatic plant families. Therapeutic properties in the same scented plant family. 2009.p.1-120.
24. Prajapati N and Purohit SS. Agro's colour Atlas of Medicinal Plants. Shyam Printing Press, India. 2004.